

Військова служба за контрактом: можливості чи кабала?

Юлія СЕГЕДА, волонтер, адвокат,
ЮК «Exante» (м. Дніпропетровськ)

Питання військової служби за контрактом зараз найактуальніше у сфері захисту прав військовослужбовців. Ще 5 років тому ми з вами не досліджували досконало це питання, бо це була непопулярна сфера. Зараз, коли стало зрозуміло, що краще годувати свою армію, ніж армію ворога, ми почали заглиблюватися у правове регулювання відносин, пов'язаних з військовою службою.

Ми нарешті зрозуміли, що Україні потрібна армія, що армія – це наші захисники. На жаль, це усвідомлення прийшло до нас після того, як ворог посягнув на територіальну цілісність держави. Зараз у режимі «нон-стоп» ми приймаємо нові нормативні акти, вносимо зміни до старих, намагаємося терміново побудувати необхідну правову базу.

За 1,5 року в зоні проведення АТО вже понесли військову службу понад 60 тис. осіб. Ми пройшли вже 6 хвиль мобілізації. Сьогодні ми знаходимося на порозі 7-ї хвилі, оскільки тих, кого було призвано на один рік, зараз не звільняють, а строк служби продовжують, бо немає заміни. Так було зі всіма, окрім 1-ї хвилі. Наразі склалася ситуація, як у тому дитячому мультфільмі:

- Візьміть кращих з найкращих.
- Кращі з кращих зализують рани.
- Тоді візьміть кращих з гірших...

Керівництво держави намагається залучити до військової служби осіб, які вже відслужили за мобілізацією, а також залишити на службі тих, хто ще до початку АТО прийшов на військову службу. Це бажання зрозуміле й необхідність така теж зрозуміла. Але для цього потрібно будувати нормальні паритетні та справедливі відносини між державою і військовослужбовцем, надати йому гідне матеріальне забезпечення.

Що ж насправді?

Як волонтер фронту я знаю, як виглядає реальне забезпечення військовослужбовців і з якими перепонами зустрічаються військові, коли їм потрібно оформити якийсь необхідний документ, отримати відпустку та інше. Потрапивши до підрозділу, військовий одразу розуміє, що «не в казку попав».

Фактично, є 2 основні конфліктні ситуації. Одна – це контракти, які були укладені до 2014 р. та початку особливого періоду та строк яких сплинув. Друга – контракти, котрі укладаються вже в період проведення антитерористичної операції.

Контракт, укладений до особливого періоду, чи буде він вічним?

Отже, контрактники, які служили до введення особливого періоду, так би мовити «попали»...

Строки військової служби регулюються ст. 23 Закону України «Про військовий обов'язок і військову службу». Для громадян, які приймаються на військову службу за контрактом у разі виникнення кризової ситуації, що загрожує національній безпеці, оголошення рішення про проведення мобілізації та (або) введення правового режиму військового стану й призначаються на посади, строк військової служби в календарному обчисленні встановлюється до закінчення особливого періоду або до оголошення рішення про демобілізацію (ч. 3 ст. 23 Закону). Тобто підставою закінчення

строку такого контракту буде подія, яка настане раніше.

Відповідно до ч. 9 ст. 23 вказаного Закону, у разі настання особливого періоду для військовослужбовців, у яких закінчився строк військової служби, встановлений цією статтею, військова служба, а для військовослужбовців, які проходять військову службу за контрактом, – дія контракту продовжується понад встановлені строки на період до оголошення демобілізації, крім випадків, визначених ч. 8 ст. 26 цього Закону (звільнення з військової служби під час дії особливого періоду).

Поняття «особливого періоду» встановлено у ст. 1 Закону України «Про мобілізаційну підготовку та мобілізацію». Він настає з моменту оголошення рішення про мобілізацію чи з моменту введення військового стану в Україні та охоплює час мобілізації, військовий час і частково відбудовний період після закінчення військових дій.

Особливий період в Україні почався з 18.03.2014 р., коли Верховною Радою України було затверджено Указ виконуючого обов'язки Президента України, Голови Верховної Ради України від 17.03.2014 р. №303/2014 «Про часткову мобілізацію».

При зверненні з рапортом про звільнення після закінчення дії контракту їм повідомляють, що його дію автоматично продовжено на підставі закону. Коли країні загрожує зовнішній ворог і суспільство потребує захисту – це була вимушена міра. Так, захист Вітчизни, неза-

лежності та територіальної цілісності України є обов'язком кожного громадянина України, відповідно до ст. 65 Конституції України. Але ж хочеться, щоб Держава не тільки вимагала виконання своїх обов'язків від громадян, а й реально забезпечувала їхні права. Адже поки що Держава задекларувала гарантії прав, однак, насправді, ми кожного дня зіштовхуємося з тим, що наші права лише красиво задекларовані, а їхній реальний захист – це просто-таки випробування сили характеру та наполегливості.

Військові пішли до суду з позовами, суть яких полягала у скасуванні наказу військової частини про продовження строку служби та звільненні у зв'язку із закінченням строку дії контрактів. Але більшість з них прогнала судові спори. З посиланням на ст. 23 Закону України «Про військовий обов'язок і військову службу» за відсутності підстав, передбачених ч. 8 ст. 26 Закону, суди дійшли висновку про правомірність продовження строку дії контрактів до закінчення особливого періоду або оголошення демобілізації, про відсутність правових підстав для його розірвання та звільнення військовослужбовця.

Отже, військові, строк дії контрактів яких сплинув, фактично змушені будуть служити ще невизначений строк... до закінчення особливого періоду. А чи скоро він закінчиться? Багато з них втомилися, вони вже давно виконали свій обов'язок та заслуговують на те, щоб закінчити службу й повернутись додому.

Найбільш цікаві справи, у яких суди дійшли таких висновків:

Постанова Рівненського окружного адміністративного суду від 16.06.2015 р. у справі №817/1483/15, яка залишилась чинною Ухвалою Житомирського апеляційного адміністративного суду від 21.07.2015 р., а Ухвалою ВАСУ від 28.09.2015 р. було відмовлено у відкритті касаційного провадження (№К/800/36056/15).

Постанова Дніпропетровського окружного адміністративного суду від 04.04.2015 р. у справі №804/1412/15, яка залишилась чинною Ухвалою Дніпропетровського апеляційного адміністративного суду від 08.09.2015 р.

Постанова Миколаївського окружного адміністративного суду від 15.04.2015 р. у справі №814/3645/14.

Постанова Закарпатського окружного адміністративного суду від 20.04.2015 р. у справі №807/3977/14, яка залишилась чинною Ухвалою Львівського апеляційного адміністративного суду від 08.07.2015 р. Але ухвалою ВАСУ від 05.08.2015 р. було відкрито касаційне провадження (№К/800/35542/15). Отже, ми отримуємо правову позицію ВАСУ з правозастосування у цих правовідносинах. Це буде важливим для подальшого вирішення таких справ.

Заслуговує на увагу Постанова Харківського окружного адміністративного суду від 19.03.2015 р. у справі №820/44/15, в якій суд задовольнив позов військовослужбовця, скасував наказ про продовження строку контракту та зобов'язав вчинити дії щодо звільнення з військової служби за контрактом у зв'язку із закінченням строку контракту на підставі поданого рапорту. Але ця справа не пройшла апеляційне та касаційне оскарження.

Контракт замість мобілізації – гарантія чи пастка?

Що стосується контрактів, які укладаються зараз, то окрім вказаного Закону, зверну увагу на п. 18 Положення про проходження громадянами України військової служби у Збройних Силах України, затверджений Указом Президента України від 10.12.2008 р. №1153/2008 (зі змінами та доповненнями), котрий регулює строки, на які укладаються контракти. Цей пункт діє в редакції Указу Президента України від 14.07.2015 р. №417/2015. Відповідно до нього, контракт з військовослужбовцями, які приймаються на військову службу за контрактом, у разі виникнення кризової ситуації, що загрожує національній безпеці, оголошення рішення про проведення мобілізації та (або) введення правового режиму військового стану, продовжується до закінчення особливого періоду або до оголошення рішення про демобілізацію.

При цьому такий строк контрактів вважається короткостроковим. Але він лякає тих, хто готовий йти служити, але не готовий це робити

довічно. Адже такий строк взагалі не обмежений календарним строком, отже він може бути вічним.

Деякі особи, які підпали під мобілізацію у 2014 р., уклали контракт строком до прийняття рішення про демобілізацію. Але через рік, коли вийшов Указ Президента про звільнення з військової служби військовослужбовців, які були призвані на військову службу під час мобілізації, на особливий період, відповідно до указу про мобілізацію, таких військовослужбовців не звільнили. Вояки вважали, що їхній контракт буде діяти стільки, скільки й хвиля мобілізації, але це не так. Це пастка, і таких випадків багато.

Показовою є Постанова Чернігівського окружного адміністративного суду від 28.09.2015 р. у справі №825/3292/15-а, яка залишилась чинною Ухвалою Київського апеляційного адміністративного суду від 01.12.2015 р.

Позивача у цій праві було призвано під час 3-ї хвили мобілізації, але потім він уклав контракт. Позивач вважав, що його служба закінчиться разом із тими, хто проходив службу за мобілізацією, тобто через 12 місяців. Але, коли був прийнятий Указ Президента про демобілізацію тих, хто був мобілізований під час 3-ї хвили, військовослужбовця не звільнили, й вояк звернувся до суду щодо звільнення та розірвання контракту.

Суд дійшов висновку, що оскільки на момент проголошення Указу про демобілізацію 3-ї хвили було укладено з Міністерством Оборони України строковий контракт, то дія Указу на нього не поширюється, у зв'язку зі втратою позивачем статусу призваного за мобілізацією та набуття нового військовослужбовця за контрактом. У позові було відмовлено.

Отже, такі військовослужбовці мають служити до оголошення загальної демобілізації. Такі вояки були у розпачі, адже в тих умовах 2014 р. ніхто їм нічого не роз'яснював, адже й самі строкові частини не знали, як ці норми застосовуватимуться, відповідних роз'яснень

не було, з юристами до укладення контрактів не радилися.

У період 2014–2015 рр. ми багато часу проводили на фронті, багато консультували військових, надавали безоплатну правову допомогу. Чимало питань виникало з приводу виконання контрактів та їх строків.

Відповідно до умов контракту, Міністерство Оборони України бере на себе зобов'язання забезпечити належні умови для проходження військової служби, належне матеріальне забезпечення під час проходження військової служби, харчування за встановленими нормами та інше. Але ми знаємо, що ці обов'язки не виконуються належним чином і досі.

Сучасні контракти: чи будуть вони новими можливостями?

Зараз проводиться масштабна програма популяризації служби за контрактом. Нарешті ми зрозу-

військовослужбовців може бути продовжено за новими контрактами на строк у 6 місяців. Ці положення були внесені Законом України від 06.10.2015 р. з метою залучення (хоча й короткострокового) тих, хто вже відслужив, має відповідний досвід та, безумовно, є бажаним вояком для Збройних сил України.

Для громадян, які приймаються на військову службу за контрактом, у разі виникнення кризової ситуації, що загрожує національній безпеці, оголошення рішення про проведення мобілізації та (або) введення правового режиму військового стану й призначаються на посади, строк військової служби в календарному обчисленні встановлюється до закінчення особливого періоду або до оголошення рішення про демобілізацію (ч. 3 ст. 23).

Багатьох це не лякає, адже вони вже прийняли для себе рішення боронити Україну, доки існує загроза. Є випадки звернення до юристів із питанням, як можна розірвати такий контракт достроково.

Найбільш цікавим у цьому випадку є ч. 8 ст. 26 Закону України «Про військовий обов'язок і військову службу» – звільнення з військової служби під час дії особливого періоду. Зокрема, частіше звертаються за консультаціями щодо звільнення за сімейними обставинами. Згідно з пп. «г» п. 1 ч. 8, це «такі сімейні обставини або інші поважні причини»:

- виховання матір'ю (батьком) військовослужбовцем, яка (який) не перебуває у шлюбі, дитини або кількох дітей віком до 18 років, які з нею (з ним) проживають, без батька (матері);

- утримання матір'ю (батьком) військовослужбовцем, яка (який) не перебуває у шлюбі, повнолітньої дитини віком до 23 років, якщо вона (він) є інвалідом I чи II групи;

- необхідність постійного стороннього догляду за хворою дружиною (чоловіком), дитиною, а також батьками своїми чи дружиною (чоловіком), що підтверджується відповідним медичним висновком медико-соціальної експертної комісії для осіб віком понад 18 років чи лікарсько-консультативної комісії для осіб до 18 років;
- наявність у військовослужбовця 3-х і більше дітей віком до 18 років.

При цьому строкові служби цей перелік сприймають як вичерпний, хоча й передбачені «інші поважні обставини»... З кожним таким «іншим випадком» потрібно працювати окремо, а воякам, скоріш за все, доведеться вирішувати питання розірвання контракту у суді.

Загальні тенденції розвитку саме контрактної армії, безумовно, прогресивний шлях. Зрозуміло, що реформування армії під час війни, яка у нас називається АТО, це не найкращий період, але при тому, що українська армія знешкоджувалась понад 20 років, її стрімке відновлення та ще й у період військового конфлікту – неможливо. Але те, що ми йдемо до цього, вселяє надію.